

PAPER DETAILS

TITLE: ANTIK YAZARLARDA SAVASÇI BIR PERS KADINI: RHODOGUNE

AUTHORS: Emre ERTEN

PAGES: 30-54

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/389443>

A WARRIOR PERSIAN WOMAN IN ANCIENT SOURCES: RHODOGUNE

Yrd.Doç.Dr. Emre ERTEN*

* Istanbul University, Istanbul, Turkey* emre.erten@istanbul.edu.tr*

Copyright © 2017 Yrd.Doç.Dr. Emre ERTEN*. This is an open access article distributed under the Istanbul University Journal of Women's Studies, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

ABSTRACT

Some information has been found in the ancient sources concerning some noble women called *Rhodogune* from the Persian royal family. The most important ones among these sources are Aiskhines, Appianos, Dion Khrysostomos, Hieronymus, Iustinus, Philostratos, Plutarkhos, Suda and Valerius Maximus. This article aims to compare the information on Rhodogune mostly given by Anonymus Mulieribus and Polyainos with that of other authors and thus to interpret the place of this warrior queen within the historical context. In this regard, a new perspective will be suggested by analyzing the very limited information on Rhodogune. At this point one should question whether a trauma that the Persians had suffered before could have affected and shaped the history of Rhodogune or not. On the other hand the question about who Rhodogune is remains unanswered for now. Because there is no guiding information about the time she lived, her place and position in the Persian palace, her personal relationships, family life, relatives, about other events that she was involved in, or about any other talents or activities of her. Yet Rhodogune is seen as a rather strong woman with self-confidence about her gender in the patriarchal Persian society. Rhodogune is in complete contradiction to Atossa, another Persian queen, because of this profile.

Keywords: Brave Persian women, patriarchal Persian society, Persian kingdom, Armenian revolt, Kyros II, trauma, Orontes I, Tomyris, Atossa.

ANTİK YAZARLARDA SAVAŞCI BİR PERS KADINI: RHODOGUNE

ÖZET

Antik yazarlarda Pers kraliyet ailesine mensup olan Rhodogune adlı soylu kadınlara dair bazı bilgiler yer almaktadır. Bu kaynakların başında Aiskhines, Appianos, Dion Khrysostomos, Hieronymus, Iustinus, Philostratos, Plutarkhos, Suda ve Valerius Maximus gibi isimler gelmektedir. Çalışmamızda özellikle Anonymus Mulieribus ve Polyainos tarafından Rhodogune hakkında verilen bilgiler diğer yazarlarla karşılaştırılacak ve bu kraliçenin tarihsel boyuttaki yeri değerlendirilmektedir. Bu bağlamda antik yazarların Rhodogune hakkında verdikleri oldukça kısıtlı bilgiler analiz edilerek yeni bir perspektifle sunulmaya çalışılmaktadır. Bu noktada Perslerin daha önce yaşadıkları büyük bir travmanın Rhodogune hakkındaki hikâyelerin oluşmasında etkili olup olmadığı da sorgulanmaktadır. Diğer yandan Rhodogune'nin tarihsel boyutta kim olduğu sorusu ise şimdilik yanıtız kalmaktadır. Çünkü bu kadının yaşadığı dönem, Pers sarayındaki yeri ve konumu, kişisel ilişkileri, aile hayatı, akrabaları, karıştığı diğer olaylar veya varsa başka yetenekleri ya da faaliyetleri hakkında hiçbir

aydınlatıcı bilgi yoktur. Ancak Rhodogune ataeril Pers toplumunda cinsiyetinden çekinmeyen tersine güçlü ve öz güvene sahip bir kadın olarak görünmektedir. Rhodogune bu profiliyle Pers kraliçesi Atossa ile tam bir tezat sergilemektedir.

Anahtar kelimeler: Cesur Pers kadınları, ataeril Pers toplumu, Pers krallığı, Armenia ayaklanması, Kyros II, travma, Orontes I, Tomyris, Atossa.

Antik yazarlarda Pers kraliyet ailesine mensup olan Rhodogune adlı soylu kadınlara dair bazı bilgiler yer almaktadır. İlk bakışta Hellence kökenli gibi görünen bu ismin = gül) Hellence aslı 'Ροδογούνη şeklinde olup, Anonymus *de Mulieribus*'ta ise 'Ροδογύνη olarak geçmektedir. Schmitt bu ismin gül/pembe renkli anlamına gelen *Vr̥da-gaunā*, *war̥dyōn* veya Persçedeki *gulgūn* kelimeleriyle olan benzerliğine dikkat çekmektedir (Gera 1997, 157, not 24; Justi 1895, 261; Plaumann 1914, 956; Schmitt 2017). Brosius, Rhodogune isminin Pers kraliyet ailesindeki kadınlar arasında sıkça kullanılmasını, bunun bir şahıs adı değil resmi nitelikli bir isim olabileceği şeklinde yorumlamakta, Schmitt ise bunun Hellencedeki Rhodogune adıyla bir transpozisyona işaret ettiğini belirtmektedir (Brosius 1996, 184-185; Schmitt 2017). Rhodogune ile ilgili kaynakların başında Aiskhines, Appianos, Dion Khrysostomos, Hieronymus, Iustinus, Philostratos, Plutarkhos, Suda ve Valerius Maximus gibi isimler gelmektedir. Rhodogune adındaki bu soylu kadınların arasında bilindiği kadarıyla kronolojik bakımdan en eski olanı Hystaspes'in karısı ve Dareios I'in annesi olan Rhodogune'dir (Allen 1952, 120; Justi 1895, 261, no. 2; Plaumann 1914, 956, no. 1; Wiesehöfer 2001, 995, no. 1). Bundan başka Dareios I'in kızı (?) (Hier. *adv. Iovinianum*, I, 45; Wiesehöfer 2001, 995, no. 2); Kserkses I'in kızı (Justi 1895, 261, no. 3; Wiesehöfer 2001, 995, no. 3; Schmitt 2017. Ayrıca bkz. Schmitt 2003, 3-13); Artakserkses II'nin kızı ve Orontes I'in karısı (Plut. *Artax.* 27.4; Ksen. *an.* II, 4,8; III. 4, 13; Allen 1952, 121-122; Justi 1895, 261, no. 4; Plaumann 1914, 956, no. 2; Schmitt 2017; Wiesehöfer 2001, 995, no. 4); Zopyros'un kızı, Pharnakes'in kız kardeşi ve Megabyzos'un karısı (Justi 1895, 261, no. 5)¹ ile ayrıca Dareios III'ün karısı (Justi 1895, 261, no. 6) olan Rhodogune adlı kadınlara dair

* Yrd. Doç. Dr. Emre ERTEN, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Eski Yunan Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Öğretim Üyesi. E-mail: emre.erten@istanbul.edu.tr

¹ Justi, onun Pers ülkesindeki en güzel kadın olarak bilindiğini belirtmektedir.

kayıtlar da mevcuttur. Bunların dışında daha geç dönemde yaşamış olan bir başka Rhodogune ise İ.Ö. 139 yılında Demetrios II Theos Nikator Philadelphos ile evlenen Parth kralı Mithridates I'nin kızı ve Phraates II'nin kız kardeşidir (App. Syr. 67-68; Iust., XXXVI, 1; XXXVIII, 9; Allen 1952, 120-121; Dabrowa 1992, 47-48, not 17; Gera 1997, 157, not 26; Justi 1895, 261, no. 7; Plaumann 1914, 957, no. 3; Schmitt 2017; Volkmann 1979, 1466; Wiesehöfer 2001, 996, no. 6; Willrich 1901, 2800-2801). Yine Pers sarayına mensup olduğu anlaşılan, ancak gerek tarihsel kişiliği gerekse yaşadığı dönem hakkında fazla bir bilgi verilmeyen Rhodogune adlı bir kadına da İ.Ö. 2. veya 1. y.y.'a tarihlenen ve *ῥωδοῦνης ἐν πολεμικοῖς συνεται καὶ ἀνδρεῖαι* (=savaş konularında zeki ve cesur kadınlar) başlığıyla bilinen küçük bir çalışmada rastlanmaktadır (Brodersen 2010, 151 vd.; Erten 2016a, 100-101; Gera 1997, 6-11, 30). Modern literatürde Anonymus *Tractatus de Mulieribus Claris in Bello* veya Anonymus *de Mulieribus* olarak da anılan bu küçük çalışma, adından da anlaşılacağı gibi anonim bir eser olup, on dört cesur kadınla ilgili kısa bilgiler içermektedir. Söz konusu kadınlarla ilgili bu çalışmanın dayandığı kaynaklar ise genellikle İ.Ö. 5.-4. y.y.'larda faaliyet göstermiş olan yazarlardır (Gera 1997, 3 krş. 28-29). Bunun yanında, İ.S. 2. y.y.'da yaşamış olan ve Parth savaşları sırasında imparator Marcus Aurelius ile Lucius Verus'a faydalı olması amacıyla çok sayıda komutana ait yaklaşık 900 savaş taktiğini bir araya getiren Makedon kökenli yazar Polyainos da *Strategemata* adlı eserinde Anonymus *de Mulieribus*'a çok benzer şekilde Rhodogune adlı bir Pers kadını hakkında kısa bir anekdot aktarmıştır (Polyainos ve eseri hakkında bilgi için bkz. Geus 2010, 55-68; Kroh 1972, 507; Lammert 1952, 1432-1436; Melber 1885; Neumann 1979, 981-982; Pretzler 2010, 85-107; Wheeler 2010, 7-54). Çalışmamızda özellikle bu son iki antik kaynağın Rhodogune üzerine verdiği bilgiler diğer yazarlarla karşılaştırılacak ve onun tarihsel boyuttaki yeri değerlendirilecektir.

Anonymus *de Mulieribus*'ta Rhodogune'den şöyle söz edilmektedir:

“Pers kraliçesi Rhodogune, filozof Aiskhines'in dediğine göre Pers krallığını çok güçlendirmiştir. Zira onun, bir keresinde saçlarını ördüğü sırada uyruklarından bazılarının ayaklandığını duyunca örgüyü yarıda bıraktığını ve bu kabileleri tekrar ele geçirip boyunduruk altına almadan önce saçını örmeyecek kadar eylemlerinde atılgan ve korkutucu olduğunu söyler. Bu nedenle, başındaki

saçların yarısı örgülü diğer yarısı ise dağınık halde olan altından bir heykeli dikilmiştir.”(Anon. *de mulierib.* 8 krş. Brodersen 2010, 156-157; Gera 1997, 8)

Polyainos’un Rhodogune hakkındaki anlatımı da şöyledir:

“Rhodogune tam banyoda saçlarını yıkadığı sırada bir haberci geldi ve tebaasından bir halkın isyan ettiğini bildirdi. O da saçlarını bile durulamadan, öylece tutturup (örmeden) atına atlayarak orduyu harekete geçirdi ve isyancıları yenilgiye uğratmadan önce saçlarını yıkamayacağına dair yemin etti. Uzun bir savaşın ardından da bunları alt etti. Zaferden sonra yıkandı ve saçlarını duruladı. Pers krallarının mühürlerinde de Rhodogune’nin saçları bağlı halde² bir tasviri yer alır.” (Polyain. VIII. 27 krş. Gera 1997, 155)

Her iki metinde de Rhodogune cesur ve savaşçı bir kadın olarak sunulmaktadır. Aralarındaki farklılık Anonymus *de Mulieribus*’ta Rhodogune’nin açıkça bir “Pers kraliçesi” olarak tanımlanması, Polyainos’ta ise yalnızca Pers kraliyet mühürlerindeki tasvirlerinden söz edilmesidir. Anonymus *de Mulieribus*’ta Pers sarayına mensup veya Perslerle bir şekilde temasa geçmiş olan kadınlara fazlaca yer verildiği bilinmektedir. Nitekim bu kaynakta adları geçen Rhodogune ve Atossa’nın birer Pers kraliçesi olduklarını belirten Gera, ayrıca Zarinaia, Pheretime, Thargelia ve Artemisia’nın da Pers kralının müttefiki olduklarını, buna karşılık İskit kraliçesi Tomyris’in bir Pers kralını (Kyros II) öldürdüğünü ve Babylonia’lı Nitokris’in de bir diğer Pers kralını kandırmayı başardığını vurgulamaktadır (Gera 1997, 12). Diğer yandan, Anonymus *de Mulieribus*’taki öteki savaşçı kraliçeler başka özellikleriyle de anıldığı halde (söz gelimi Semiramis ve Nitokris’in büyük yapılar inşa etmesi veya Artemisia ile Tomyris’in akıllarıyla ön plana çıkması gibi), Rhodogune yalnızca cesaret ve savaşçılık gibi erkeklere özgü sayılan faziletlerle karşımıza çıkmaktadır. Gera, bu tek boyutlu bakış açısının Anonymus *de Mulieribus*’tan mı yoksa onun asıl kaynağı durumundaki Aiskhines’ten mi kaynaklandığının anlaşılamadığını belirtmekte ve mevcut bilgilere göre Aiskhines’in doğrudan Rhodogune’yi konu alan bir diyalogu bilinmemesine karşın, *Aspasia* diyalogunda ondan Thargelia ile beraber söz ettiğini ve her iki kadının öykülerinin bu Sokratik diyalogda

² Gera’ya göre muhtemelen sabunlu ve durulanmamıştır. Almanca tercümede ise saçlarının dağınık durumda olduğu belirtilmektedir.

“sıra dışı” kadınların devlet yönetiminde başarılı olabileceklerini göstermek amacıyla özellikle kullanıldığını söylemektedir (Gera 1997, 151, not 1, Thargelia ve Rhodogune için bkz. 179-180). Anonymus *de Mulieribus*’un şüphesiz en büyük eksikliği, burada sözü edilen Rhodogune’nin tarihsel kimliği hakkında hiçbir aydınlatıcı bilgi vermemiş olmasıdır. Ancak Polyainos’a göre bir derece üstün yanı hiç değilse faydalandığı kaynağı, yani Aiskhines’i belirtmesidir.

Aynı şekilde Polyainos’un kısaca bahsettiği Rhodogune’nin de Pers krallığında aynı adla anılan kadınlardan hangisi olduğunu tespit edebilmek zordur, zira yazar gerçek anlamda bir tarihçi olmamakla beraber, tarihsel bir olaydan bahsettiği halde öncelikle bunun ait olduğu zaman dilimine dair kronolojik bir belirleme yapmamış olması, ayrıca hem Rhodogune’nin kim olduğu, ailesi, burada bahsedilen isyan sırasında nerede olduğu, bu isyanın kimler tarafından, ne zaman, nerede başlatıldığı ve ne şekilde sona erdiği gibi tarih yazımının gerektirdiği en önemli bilgileri vermemesi, ayrıca Rhodogune ile ilgili olarak faydalandığı kaynakları belirtmemiş olması büyük bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır. Dolayısıyla eserini kaleme alırken çoğu zaman yaptığı gibi burada da faydalandığı derleme eserlerden özensizce yararlandığını düşünmek mümkündür (Busolt 1904, 756-757; Kroh 1972, 507; Melber 1885, 477). Diğer bir olasılık da yazarın yalnızca Rhodogune’nin bir kadın olarak sergilediği cesaret ve atılganlığa yoğunlaşmış olmasından dolayı olaya dair açıklayıcı bilgileri gerekli görmeyerek es geçmiş olmasıdır. Şüphesiz her iki durum da yazar açısından olumsuz bir izlenim yaratmaktadır. Polyainos’un, hakkında çok az bilgi bulunan Rhodogune ile ilgili anekdotu eserine dâhil etmesinde muhtemelen iki husus etkili olmuştur. Bunlardan birincisi, imparator Marcus Aurelius ile Lucius Verus’a Parth savaşları sırasında pratik fayda sağlaması için hazırladığı eserinde onların karşılaşabilecekleri her türlü düşman hakkında bilgi sunma gayretidir ki, yedinci kitabın sonu ile özellikle sekizinci kitabının büyük kısmında cesaretleri ve erdemleriyle öne çıkan pek çok kadına yer vermiş olması bizce kadınları da bu kapsamda değerlendirdiğinin açık bir göstergesidir. Rhodogune de yazarın bu doğrultuda yer verdiği Semiramis veya Tomyris gibi “yabancı” kadınlardan birisidir. İkincisi ise Hellen kökenli

olmayan bu kadını bir doğu toplumunda sahip olduğu öz güven ve erkeklere hükmetme kabiliyeti bakımından ilginç bularak eserine dâhil etmiş olmasıdır.

Böyle bir savaşçı Pers kraliçesi bir başka antik kaynak olan Philostratos'un gördüğü resimleri anlattığı *Imagines* (=Eikones) adlı eserinde de göze çarpmaktadır. Ona göre de Rhodogune, egemenliği altındaki "Armenia'lıların" isyan ettiğini öğrenince bunları tekrar boyunduruk altına alıncaya kadar saçlarını örmeyeceğine dair yemin etmiştir (Philostr., II. 5). Bu noktada Anonymus *de Mulieribus*, Polyainos ve Philostratos'un verdiği temel bilgilerin Armenia konusu hariç olmak üzere uyduğu gözlenmektedir. Philostratos'un aksine Anonymus *de Mulieribus*'ta ve Polyainos'ta Armenia'lılar zikredilmeden yalnızca bir etnik kavimden bahsedilmesinin ise bir yazım hatasından veya Aiskhines yerine başka ara kaynaklardan faydalanılmasından kaynaklandığı ileri sürülmektedir (Gera 1997, 152-153, not 8). Bu noktada sorulması gereken asıl soru ise Philostratos'un bahsettiği Armenia meselesinin Rhodogune'nin kimliğinin açıklanması konusunda yardımcı olup olmayacağıdır. Justi ve Allen, Rhodogune'nin Armenia'lılarla savaştığını belirtmelerine karşın, bunun hangi savaş olduğu veya ne zaman gerçekleştiği konusunda bir bilgi vermemektedirler (Allen 1952, 121; Justi 1895, 261, no.1). Armenia'lıların Med krallığının son dönemlerinde (İ.Ö. 6. y.y.'ın ilk yarısı) Med'lere ve ardından Akhaimenid'lere boyun eğdikleri bilinmektedir. Nitekim Dareios I'e ait mezar yazıtında egemenliği altına aldığı halklardan biri olarak Armenia'lılar da sayılmaktadır. (Baumgartner 1895, 1182 vd.; Garthwaite 2011, 30 vd.; Ghirshman 1964, 429; Grousset 2006, 72-76; İplikçioğlu 1994, 84-93; Osten 1965, 80 vdd.). Dolayısıyla Philostratos'un bahsettiği türden bir Armenia ayaklanması şüphesiz mümkündür. Ancak bu ayaklanmayı gerçekten Rhodogune adlı bir Pers kadını mı bastırmıştır ve bu olay ne zaman gerçekleşmiştir? Bu sorular, Philostratos'un anlatımında olayın tarihsel boyutunu açıklayacak nitelikte veriler olmadığından cevapsız kalmaktadır. Diğer kaynaklar da ne yazık ki aynı durumdadır, ayrıca Armenia'dan da söz etmemektedirler. Bu bağlamda Philostratos'un anlattığı Rhodogune'nin Pers kraliyet ailesine mensup olan ve bu isimle anılan kadınlardan hangisi olabileceği sorusunu sorduğumuzda, Rhodogune ve Armenia ilişkisini kurabilmek adına karşımıza çıkan bir ipucu dolaylı ve zayıf da olsa bize Artakserkses II'nin kızı olan ve Orontes I ile İ.Ö. 401 yılında evlenen Rhodogune'yi düşündürmektedir. Zira Orontes'in

Armenia satrabı olarak görev yapmış olması Philostratos'taki Rhodogune-Armenia bağlantısı açısından ilgi çekicidir. Bu noktada Orontes'in Armenia'dan uzak olduğu bir sırada (veya ölümünden sonra) çıkan bir isyanı karısı Rhodogune'nin bastırmış olup olamayacağına dair bir soru akla gelmektedir. Ancak diğer yazarların çoğunda olduğu gibi Philostratos'un anlatımında da Rhodogune'nin evli veya dul olup olmadığı anlaşılamamakta, hatta sevmekten hoşlanmadığı ve “erkekleri” yenmek için dua ettiği bile vurgulandığından hiç evlenmemiş olma ihtimali de bulunmakta olup, bu nedenle böyle bir eşleştirme yapabilmek zor görünmektedir. Ayrıca Orontes ile ilgili kaynaklarda da karısı Rhodogune'nin müdahale ettiği bu tür bir ayaklanmaya dair herhangi bir bulguya rastlanmadığından bu konuda yapılacak bir yorumda ihtiyatlı olunmalıdır (Orontes ile ilgili bilgi için bkz. Grousset, 2006, 75; Miller 1939, 1164-1166; Schottky 2000, 49). Justi ise Armenia ayaklanmasını bastıran Rhodogune'yi Dion Khrysostomos'un ondan “savaşçı” ve “güzel” olarak iki ayrı yerde bahsettiği Rhodogune ile eşleştirmektedir (Justi 1895, 261, no.1). Ancak bu anlatımlardaki “savaşçı” niteliği uyuşmakla beraber onu Armenia ile ilişkilendirecek bir bilgi mevcut değildir. Justi ayrıca Abianios adlı birisinin karısı olarak bilinen bir Rhodogune'nin de Philostratos'un bahsettiği kadınla bağlantılı olabileceğini belirtmekte, ancak herhangi bir kanıt sunmamaktadır (Justi 1895, 261, no. 8). Anlaşılağı üzere, Armenia'daki ayaklanmayı bastıran Rhodogune adlı bir kadına dair elimizdeki kısıtlı bilgiler onun tarihsel boyuttaki yerini saptayabilmemiz açısından yeterli olmamaktadır.

Diğer yandan Philostratos cesetler, ürkmüş atlar ve tutsaklar gibi çok canlı bir savaş sahnesi betimlemek ve savaş alanındaki Rhodogune'nin zaferin ardından bir libasyon gerçekleştirdiğini anlatmakla diğer kaynaklara göre daha detaylı bilgiler sunmaktadır. Philostratos'un anlatımında ayrıca Rhodogune'nin süslü kısağının yanı sıra kraliçenin bizzat kendisi de yüzü, kıyafeti, saçları ve silahlarına varıncaya kadar son derece detaylı bir şekilde tasvir edilmektedir. Ancak Gera, Philostratos'un Rhodogune hakkında okuyucularına verdiği bazı ilave bilgilerin gerçeği yansıtmadığını (özellikle erkeklerle ilgili duasının içeriği gibi bir resimde ifade edilmesi mümkün olmayan kısım buna örnek verilebilir), ve Philostratos'un betimlediği bu sahneye benzer başka bir örneğin olmadığını, dolayısıyla bu bilgileri

muhtemelen bir başka antik kaynaktan aldığını veya kendi hayal gücüyle yarattığını vurgulamaktadır. Keza bahsettiği diğer resimlerde olduğu gibi anlattığı bu tablonun gerçekliği konusunda da tartışmalar sürüp gitmektedir (Gera 1997, 151, not 2, 152, not 4 ve 5)³.

Gerek Polyainos'ta gerekse Anonymus *de Mulieribus*'ta ve hatta Philostratos'ta Rhodogune'nin “saçları” onunla ilgili anlatımın neredeyse ana unsuru olarak ön plana çıkmaktadır; zira Rhodogune saçlarını “ördüğü” veya “yıkadığı” sırada aniden gelen bir isyan haberiyle bu işi yarıda bırakır ve savaşa başlamak üzere yola koyulur. Rhodogune savaşçı bir kraliçe olmasına rağmen burada tümüyle “kadınsı” bir uğraş içinde sunulmaktadır. Rhodogune'nin bu meşguliyeti banyoda yapılan günlük bir kişisel bakım kapsamındadır. Nitekim Gera, burada Sparta askerlerinin savaşa hazırlık amacıyla saçlarını taramaları gibi özel bir durumunun söz konusu olmadığını belirtmektedir (Hdt. VII. 208 ve 209 krş. Gera 1997, 152, not 6). Ayrıca Philostratos'un anlatımında Rhodogune savaşa giderken değerli taşlarla gösterişli şekilde süslenmiş kısırağını da götürmekte, böylece bu atın sahibi olarak yine hem “savaşçı” hem de “kadınsı” yönünü birleştiren bir görünüm sergilemektedir (Philostr., II. 5. 2.). Benzer şekilde Pers erkeklerinin de süslenmeyi sevdikleri bilinmektedir (Ksen. an. I. 5, 8). Diğer yandan gerek Philostratos'un anlatımına, gerekse diğer yazarlarınkilere göre Rhodogune'nin isyan eden uyruklarını tekrar boyunduruk altına alıncaya kadar saçlarını örmeyeceğine/yıkamayacağına dair yemin etmesi ayrıca dikkat çekicidir. Zira Herodotos'un eserinde de savaşa ilgili olarak saçlar üzerine edilen bir yemin durumuyla karşılaşılmaktadır. Şöyle ki; Argos'taki bir geleneğe göre erkekler saçlarını uzatırlardı, ancak Argos'lular Sparta'lılarla giriştikleri bir savaşı kaybedince saçlarını kestirmişler ve burayı geri alıncaya kadar da erkeklerin saçlarını uzatmayacağına, kadınların da altından ziynet eşyası takmayacağına dair yemin etmişlerdir. Sparta'lılar ise tam tersine o döneme kadar kısa olan saçlarını artık uzatmaya karar vermişlerdir (Hdt. I. 82). Gera'ya göre Hellen savaşçıların saçlarının şekli aslında onların içinde bulundukları psikolojik durumu ortaya koymakta olup,

³ Gera burada değinilen *Imagines*'in yazarı olan Philostratos'un, Iulia Domna'nın yakın çevresinden olan ve *Sophistlerin Yaşamı* ile *Apollonios'un Yaşamı* adlı eserlerin yazarı olan Philostratos ile aynı kişi olabileceğini belirterek, bu ikincinin imparatoriçeye yazdığı bir mektupta Aiskhines'ten alıntı yapmasını onun *Aspasia* diyalogunu biliyor olmasıyla bağdaştırmaktadır.

uzun saçlar kibirli, gururlu bir ruh halinin göstergesi iken kesilmiş saçlar ise ezik ve üzgün bir ruh halini yansıtmaktadır. Gera, bizim de katıldığımız üzere Rhodogune'nin yarısı düzgün örülmüş yarısı dağınık durumdaki saçlarının da benzer şekilde onun kişiliğinin birbirine zıt iki halini yansıttığını belirtir; bir yanda soğukkanlı ve akıllı başında bir komutan diğer yanda ise gözü pek ve savaşçı bir kadın. Ayrıca Gera, Philostratos'un belirttiği gibi Rhodogune'nin saçlarının resim sanatında iki ayrı tonda gösterilmesinin de bu ikiliğe işaret ettiğini söylemektedir. Nitekim Rhodogune'nin saçlarının iki farklı renkte olduğunu belirten Philostratos'a göre de bir tarafın örülü olması onun alçak gönüllülük ve sakinliğine, dağınık haldeki diğer yarısı ise Dionysos ayinlerine özgü çılgınlığına ve coşkusuna işaret etmektedir (Philostr., II. 5, 2). Gera, Philostratos'un fiziksel detayların psikolojik durumu yansıtmalarıyla ilgili benzer değerlendirmeleri başka yerlerde de yaptığını belirtir. Nitekim Philostratos, Rhodogune'nin anlamlı gözlerinden bahsederken bunların renginin griden siyaha çaldığını ve bunun onun bir yandan doğal güzelliğinden kaynaklanan canlılığını, diğer yandan bir kraliçe olarak sahip olduğu gurur ve otoritesini göstermeye yaradığını söylemektedir (Philostr., II. 5, 5 krş. Gera 1997, 153, not 10). Rhodogune'nin saçlarının iki yanındaki farklılığın arkasında yatan sembolik anlama Aiskhines'in değinip değinmediği ise bilinmemektedir. Diğer yandan, yarısı örülmüş yarısı dağınık durumdaki saçlarının Rhodogune'yi hem uygar yönüyle hem de Amazon'lar gibi bir tür "karşı duruşun" sınırındaki bir karakter olarak sembolize ettiği düşünülmekte ve her ne kadar Philostratos Rhodogune'yi kıyafetleri yönünden bir Amazon olarak görmese de onun genel tutumu, erkeklere duydukları nefret bakımından Amazon'larla karşılaştırılmaktadır. Nitekim Philostratos'un anlatımına göre Pers kraliçesi "erkekleri" mağlup etmek için dua etmektedir ve sevilmekten de hoşlanmıyor gibidir (Philostr., II. 5, 4-5: οὐ γάρ μοι δοκεῖ ἐρᾶν τοῦ ἐρᾶσθαι). Buna karşılık Philostratos garip bir biçimde fiziksel güzelliği üzerinde uzun uzadıya durmakta ve saçlarının, gözlerinin, kaşlarının güzelliğinden bahsederek öpülesi güzellikteki biçimli dudakları olduğunu anlatmaktadır. Allen da bu konuya değinerek Rhodogune'nin sarı saçları ve koyu renk gözleriyle çok güzel bir kadın olduğunu vurgulamaktadır, (Allen 1952, 122). Bu bağlamda Anonymus *de Mulieribus*'a kaynaklık eden Aiskhines, şayet onun erkeklere olan düşmanlığından gerçekten söz ettiyse bile Anonymus *de Mulieribus*'u kaleme alan yazar, Rhodogune'nin bu ilginç

yönünü törpülemiş olabilir. Zira Anonymus *de Mulieribus*'taki diğer “savaşçı” kadınların da erkek düşmanı gösterilmediği ve bunun eserin yazarı tarafından özellikle yapılmış bir tür kurgu olabileceği dile getirilmektedir (Gera 1997, 154).

Bazı anlatımların Rhodogune'nin antik dönemdeki tasvirleriyle ilgili bilgiler içerdiğine yukarıda değinmiştik. Nitekim Anonymus *de Mulieribus*'ta ona ait bir heykelden, Polyainos'ta Pers kral mühürlerindeki tasvirlerinden ve Philostratos'ta da onunla ilgili bir resimden bahsedilmektedir (Pers kraliyet ailesine mensup kadınların tasvirleri konusunda bkz. Brosius 1996, 84-87 krş. Gera 1997, 154, not 17). Bu noktada modern araştırmacılar İ.Ö. 5 y.y.'da yaşamış olan ve Pausanias tarafından değinilen ünlü Argos'lu kadın şair Telesilla'ya ait bir kabartmayla bağlantı kurmaktadır (Paus. II. 20, 8). Plutarkhos ve Polyainos'un da ele aldığı bir kadın karakter olan Telesilla, bilindiği gibi Argos'lu kadınları Sparta kralı Kleomenes'e karşı örgütleyerek savaşın kazanılmasında önemli bir rol oynamıştır (Plut. *mor.* 245c-f.; Polyain. VIII. 33). Pausanias'ın bahsettiği kabartmada Telesilla'nın kitapları ayaklarının önüne saçılmış durumdadır ve başına takmaya hazırlandığı elindeki miğfere doğru bakmaktadır. Buradaki temel benzerliğin, her iki kadının da sakin ve kişisel uğraşlar içindeyken (birisi şiirleriyle meşgul olduğu sırada, Rhodogune de banyodayken) ansızın savaşa çağırılmış şekilde betimlenmelerinden kaynaklandığı ileri sürülmektedir. Nitekim Telesilla'nın miğferi ve kitapları, tıpkı Pers kraliçesi Rhodogune'nin yarı dağınık yarı örgülü saçlarında olduğu gibi bir kadının hem yumuşak hem de savaşçı olabilen iki farklı yüzünü sergilemektedir (Gera 1997, 156).

Ele aldığımız anlatımlara bakıldığında Rhodogune'nin, İskit kraliçesi Tomyris gibi yurdunu savunmak zorunda kalan bir kraliçe figürü olmadığı, aksine başkaldıran uyruklarına boyun eğdirmek için güç kullanan hırslı bir kadın olduğu anlaşılmaktadır. Onun bazı açılardan Semiramis'e oldukça benzediği ileri sürülmektedir. Zira Semiramis de imparatorluğu için hükmettiği halklara baskı kuran saldırgan bir kadındır, ayrıca sevgililerini öldürtebilecek kadar da sert ve acımasız bir mizaca sahiptir (Diod. II. 13; (Semiramis hakkında detaylı bilgi için bkz. Borzsák 1976, 51-62; Erten 2016b, 237-263; Frahm 2001, 377-378; Kornemann 1979, 29-46; Lenschau 1940, 1204-1212; Moorman-Uitterhoeve 1995, 631-

634; Röllig 1975, 94-95). Gera'ya göre Anonymus *de Mulieribus*'ta da yer alan bu iki kadının cinsel yaşamlarının genel kabul gören normlara aykırı olması da örtüşmektedir. Zira Semiramis hem dul hem de şehvet düşkünüdür, Rhodogune ise bir olasılıkla bakiredir ve erkeklerden de hoşlanmamaktadır. Dolayısıyla onlar âdeta bir madalyonun iki yüzü gibidir ve erkeklerin dünyasında normal kabul edilen doğurgan kadın kategorisine girmeyen “rahatsız edici” kadınlardır. Bu iki kadın antik kaynaklarda bazen birbirleriyle yan yana ele alınmakta, bazen de karıştırılmaktadır (Gera 1997 154, not 14). Söz gelimi Dion Khrysostomos eski çağların ünlü kadınlarından bahsettiği bir yerde “savaşçı” Rhodogune (=Ῥοδογούνη πολεμική) ve “kraliçe” Semiramis'e beraber değinmektedir (Dion. Khrys. 64, 64, 2). Valerius Maximus ise Rhodogune'nin öyküsünü Semiramis'e atfetmektedir. Ona göre Semiramis Babylon kentinin ayaklandığını duyduğu sırada saçlarını örmektedir ve bu haber üzerine kenti tekrar ele geçirinceye kadar bu uğraşını yarıda bırakır, bu sebeple intikamını almak için aceleyle hareket ettiğini gösteren bir heykeli Babylon'da dikilmiştir (Val. Max. IX. 3 ext. 4)⁴. Polyainos da Rhodogune ve Semiramis ile ilgili öyküleri harmanlamıştır. Gerçekten de yazar, Semiramis ile ilgili anekdotuna başlarken, onun banyo yaptığı sırada gelen bir isyan haberi üzerine saçlarını toplamadan, yalın ayak savaşa koştuğunu anlatmaktadır. Polyainos, Semiramis hakkındaki bu detayı verdikten sonra konuyu burada keserek Semiramis'in büyük işlerine dair diğer bilgilere geçer (Polyain VIII. 26). Semiramis'le ilgili anekdotun hemen ardından Rhodogune'yi anlatan yazar, tıpkı Semiramis'e benzer şekilde onun da saçlarını yıkarken aldığı bir isyan haberi üzerine temizlenmeden atına atlayıp orduyu savaşa götürdüğünü anlatmaktadır. Burada Semiramis'e “ilave bir detay olarak” Rhodogune'nin isyancıları yenmeden saçlarını durulamayacağına dair yemin etmesi ve ancak bunu başardıktan sonra saçlarını temizlemesi göze çarpmaktadır. Görüldüğü gibi, Semiramis ve Rhodogune'nin benzer bir olay karşısındaki tutumları neredeyse tamamen örtüşmektedir. Aradaki fark Polyainos'un, Semiramis'in aksine Rhodogune anekdotunda olayı devam ettirerek söz konusu isyanın sonucuyla ilgili kısa da olsa bir bilgi vermesi, ayrıca onun saçları toplanmış haldeki tasvirlerinin Pers kral mühürlerinde yer aldığını belirtmesidir (Gera 1997,

⁴ Valerius Maximus'un sözünü ettiği bu heykel bulunamamıştır.

155; Wiesehöfer 2001, 995)⁵. Polyainos'un Semiramis anekdotundan hemen sonra buna çok benzeyen ikinci bir öyküye yer vermesi ise yazarın bilinen özensizliğiyle ilişkilendirilmektedir. Ayrıca Polyainos'taki anlatımın gerçekte Rhodogune'ye ait olduğu, iyi tanınan bir figür olan Semiramis'e ise muhtemelen yanlışlıkla atfedildiği öne sürülmektedir (Gera 1997, 155, not 16). Polyainos'un Rhodogune hakkında verdiği kısa bilgilerle Anonymus *de Mulieribus*'takilerin örtüşmesine rağmen, saçlar için örgüsüz yerine ıslak denilmesi veya heykel yerine mühürden söz edilmesi gibi bazı küçük farklılıklar ise sözlü gelenekte sık rastlanan bir durumdur. Keza içeriğe bakıldığında bir kadın hükümdarın isyan eden uyruklarının haberini alınca kişisel bakımını yarıda keserek savaşa gitmesine yönelik ana tema birbirinin aynıdır.

Mevcut bilgilerin ışığında Rhodogune'nin gerçekte kim olduğu sorusu ise şüphesiz önem taşımaktadır. Ancak elimizdeki anlatımlarda herhangi bir soy bağına veya yaşadığı döneme dair bilgi verilmeyen Rhodogune'yi tarihî süreçte bilinen bir Pers kadınıyla ilişkilendirmek oldukça zordur ve Pers krallığında bu şekilde tek başına hüküm süren bir kadına dair herhangi bir kanıt da bulunmamaktadır. Diğer yandan Pers sarayındaki kadınların güçlü oldukları ve sarayda aktif rol oynadıkları bilinmektedir. Nitekim Herodotos'un anlatımına göre Kambyses'in karısının, tehlikeli kişilik yapısını bilmesine rağmen kardeşi Smerdis'i öldürmüş olmasından dolayı kralı korkmadan, açıkça eleştirebilmesi bu konuda önemli bir ipucudur. Nitekim Kambyses bu sözler üzerine karısını bizzat öldürmüştür (Hdt. III. 32; Osten 1965, 66)⁶. Ancak Herodotos ve Ktesias gibi Hellen yazarlarda bu tür Pers kadınları önemli şahsiyetler olarak belirse de genellikle arka planda kaldıkları ve krallığı yönetenlerin onlar olmadığı unutulmamalıdır (Hellen tarih yazımında güçlü Pers kadınları için bkz. Brosius 1996; Gera 1997, 156, not 19-21; Sancisi-Weerdenburg 1993). Bu tarihçilerin eserlerinde Pers krallarının bazen İskit kraliçelerine karşı savaştıkları bilinmekte olup (Erten 2016b, 237-263), incelemekte olduğumuz metinlerde ise Rhodogune sıra dışı bir örnek olarak

⁵ Wiesehöfer Polyainos'taki Rhodogune ile ilgili anekdotu hatalı olarak Polyain. VIII. 28 olarak vermektedir.

⁶ Osten, Herodotos'un Kambyses ile ilgili olumsuz anlatımlarının doğru olmayabileceğini ileri sürmektedir.

krallığı yönetiyor görünmekte ve düşmana karşı tek başına savaşmaktadır. Buna benzer şekilde Pers kraliçesi Atossa veya Med'li Zarinaia yakın örnekler olarak gösterilebilir. Ancak, en başta değindiğimiz Hellen kaynaklarındaki Rhodogune adlı soylu Pers kadınlarından, Dareios I'in annesinin; Kserkses I'in ve Artakserkses II'nin kızlarının Anonymus *de Mulieribus* ve Polyainos'taki Rhodogune ile bir ilgileri olmadığı anlaşılmaktadır, zira bu kaynaklarda onlardan yalnızca kralların eşleri, anneleri ya da kızları olarak bahsedilmekte, ancak savaşçı niteliklerine veya kendi başlarına bir isyanı bastırdıklarına dair herhangi bir bilgi verilmemektedir (Gera 1997, 157).

Hieronymus ise çok kısa olmakla beraber diğer yazarlardan farklı bir Rhodogune profili çizmektedir. Ona göre Dareios'un kızı olan (Dareios I ?) Rhodogune iffetli bir eş ve ikinci kez evlenmeye niyeti olmayan, hatta kendisine bunu öneren bir kadını öldürebilecek kadar kocasına sadık bir duldur (Hier. *adv. Iovinianum*, I, 45 krş. Wiesehöfer 2001, 995, no. 2). Gera, şayet Anonymus *de Mulieribus*'ta bahsedilen Rhodogune'nin de dul olduğu⁷ ve Hieronymus'un vurguladığı sadakatin haricinde tahtını korumak için yeniden evlenmekten uzak durduğu farz edilirse, zayıf bir olasılıkla Hieronymus'un bahsettiği Rhodogune yani Dareios I'in (?) kızı ile arasında bir bağlantı kurulabileceğini düşünmektedir. Ancak, Anonymus *de Mulieribus*'ta anlatılan diğer kadınların erkek akrabaları veya kocaları genellikle belirtilirken (Nitokris ve Onomaris hariç, bkz. Anon. *de mulierib.* 4 ve 14) Rhodogune'nin babası olarak büyük Pers kralı Dareios I'in anılmamasını, ayrıca evli veya dul oluşuna dair herhangi bir bilgiye yer verilmeyişini dikkate alan Gera haklı olarak Hieronymus'un sözünü ettiği bu Rhodogune'nin Anonymus *de Mulieribus*'taki Rhodogune ile bir ilgisi olamayacağı sonucuna varmaktadır (Gera 1997, 157, not 27). Aynı yorum kuşkusuz Polyainos ve Philostratos için de geçerlidir. Ayrıca Dareios I'in Rhodogune adlı bir

⁷ Gerçekten de Rhodogune'nin tek başına orduyu toplayıp savaşa gitmesi hayatında bir erkek olmadığına işaret etmektedir. Ancak bu noktada ihtiyatlı olunmalıdır, zira bu durum onun dul olduğu şeklinde yorumlanabileceği gibi, kocasının uzakta bir yerde oluşuyla veya tam aksine hiç evlenmemiş olmasıyla da ilgili olabilir.

kızı olup olmadığı konusu bile belirsizliğini korumaktadır (Allen 1952, 121, not 1; Wiesehöfer 2001, 995, no. 2).

Bunların dışında en başta değindiğimiz gibi İ.Ö. 140/139 yılında Demetrios II Nikator'la evlenen bir Rhodogune daha vardır. Bilindiği üzere Demetrios, Parthlarla savaştığı sırada onlara esir düşmüş, bir süre sonra ise Parth kralı Mithridates I'in kızı Rhodogune ile evlenerek dostluk ilişkileri kurmuş ve ondan çocukları olmuştur. Ancak Demetrios aynı zamanda Mısır'lı Kleopatra Thea ile evli olduğundan bu kadının öfkelerini üzerine çekmiş ve bazı kaynaklara göre sonunda onun kışkırtmasıyla öldürülmüştür (Garthwaite 2011, 70-71; Mehl 1997, 432; Moorman-Uitterhoeve 1995, 604-605; Wiesehöfer 2001, 996, no. 6; Willrich 1901, 2800-2801). Anlaşılacağı üzere bu Rhodogune'yi belirli bir tarihe yerleştirmek kolay olmakla beraber hakkında fazla bilgi bulunmayışı nedeniyle incelediğimiz kaynaklarda bahsedilen “savaşçı, atılğan, isyan bastıran” Rhodogune ile bir ilişkisini saptayabilmek yine mümkün olmamaktadır.

Dion Khrysostomos, Rhodogune'yi “savaşçı” olarak nitelendirdiği daha önce değindiğimiz anlatımın dışında, İ.S. 100 yılı civarında yazdığı bir diyalogda bu defa yalnızca “güzelliğine” dair imada bulunmaktadır (Dion. Khry. 21. 7). Gera bazı araştırmacılarca bu anlatımdaki Rhodogune'nin Anonymus *de Mulieribus* ile ilişkilendirildiğini belirtmektedir (Gera 1997, 157, not 26 krş. Justi 1895, 261; Kalkmann 1882, 409, not 2). Bu bağlamda, söz konusu çalışmayla uyuşan Polyainos için de benzer bir yorum yapılabilir (Allen 1952, 121). Ancak ne Anonymus *de Mulieribus*'ta ne de Polyainos'ta Rhodogune'nin “güzelliğine” özel bir vurgu yapılmadığından Dion Khrysostomos'un anlatımıyla aralarında bir bağlantı kurabilmek bizce zordur. Moorman-Uitterhoeve ile Cohoon ise Dion Khrysostomos'un bu ifadesini Demetrios II Nikator ile evli olan Rhodogune ile ilişkilendirmektedir. Ancak bu tür bir eşleştirme için de elimizde geçerli bir dayanak bulunmamaktadır (Dion Khry. 21.7, not 3 krş. Moorman-Uitterhoeve 1995, 605). Buna karşılık, söz konusu anlatımın Rhodogune'nin “güzelliğinden” epeyce söz eden Philostratos ile daha çok uyumunu söylemek mümkündür. Ancak daha önce belirttiğimiz gibi onun da kimliği belirsizdir. Diğer yandan güzellikle ilgili bu husus Megabyzos'un karısı ve Zopyros'un kızı olan Rhodogune ile de bir benzerlik

göstermektedir, zira Justi'nin belirttiğine göre bu kadın Pers krallığındaki en güzel kadınlardan biri olarak bilinmektedir (Justi 1895, 261, no. 5; Ziegler 1972, 773). Ancak Dion'un anlatımı o denli kapalıdır ki gerçekte kimden söz ettiğini anlamak ne yazık ki mümkün değildir. Dion Khrysostomos'un Rhodogune'yi "savaşçı" (ῥοδογούνη πολεμική) olarak nitelendirdiği diğer kısım ise hem Philostratos hem de Anonymus *de Mulieribus* ve Polyainos ile ilişkilendirilebilir. Nitekim Justi de Dion Khrysostomos'un bu anlatımını adı geçen kaynaklarla beraber değerlendirmektedir. Crosby ise bu "savaşçı" Rhodogune'yi Demetrios II Nikator'un karısı Rhodogune ile eşleştirmektedir, ancak tıpkı Moorman-Uitterhoeve ve Cohoon'da olduğu gibi bunu doğrulayan herhangi bir kanıt yoktur (Dion. Khrys. 64, 2, not 5). D'Orville ise Dion Khrysostomos'taki bu "savaşçı" Rhodogune'yi Kserkses'in kızıyla eşleştirmektedir. Ancak Justi bu görüşün gerçekçi olmadığını, zira burada bahsedilen Rhodogune'nin Anonymus *de Mulieribus*'ta Semiramis, Zarinaia ve Tomyris gibi isimlerle beraber anıldığını, dolayısıyla daha eski ve efsanevi bir niteliğe sahip olması gerektiğini belirtmektedir (Justi 1895, 261, no.1). Sonuç olarak Dion Khrysostomos'un bahsettiği Rhodogune'nin kimliği hakkında da yeterli bir bilgi bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Bu noktada Perslerin daha önce yaşadıkları büyük bir travmanın, Rhodogune ile ilgili hikâyelerde bir etkisinin olup olmadığı sorusu akla gelmektedir. Bilindiği gibi Pers kralı Kyros II, son dönemlerinde (İ.Ö. 530) krallığın doğusundaki Massaget'lere karşı bir sefere çıkmıştır. Ünlü tarihçi Herodotos tarafından detaylı şekilde anlatılan bu sefer sırasında Massagetlerin başında, kocasının ölümünün ardından tahta geçmiş olan Tomyris adlı bir kadın bulunmaktaydı. Antik yazarlardaki bazı bilgilere göre Perslerle Massaget'ler arasında meydana gelen savaş neticesinde Pers kralı bu kadın hükümdar tarafından ağır bir yenilgiye uğratılmakla kalmamış, savaş meydanında kafası kesilerek kanla dolu bir çuvala sokulmuştur (İ.Ö. 530/529) (Anon. *de mulierib.* 12; Hdt. I. 135; Diod. II. 44, 1-2; Iust. I. 8; Frontin. II. 5, 5; Polyain. VIII. 28; Duncker 1853, 575, 577-578; Erten 2016b, 237-263)⁸. Kudretli Pers kralının bir "barbar" kadın karşısında böylesine "dehşet verici" bir yenilgiye uğraması şüphesiz erkeklerin çok eşli bir hayat sürdüğü ve cariyeler edinebildiği ataerkil Pers

⁸ Duncker'e göre Kyros'un ölümüyle ilgili bu anlatımlarda Med etkisi olduğu söylenebilir.

toplumunda derin bir yankı uyandırmış olmalıydı. Aşağıda tekrar değineceğimiz gibi Pers kraliçesi Atossa'nın kadın olduğunu gizlemeye çalışması da erkek egemen toplumsal yapıya dair önemli bir ipucu olarak görülebilir. (Anon. *de mulierib.* 7'de Rhodogune'den hemen önce anlatılan Ariaspes kızı Atossa'nın, babası tarafından bir erkek gibi yetiştirildiğine dair bilgiler vardır. Görünüşe göre kadınlığını gizlemek için erkek kıyafetleri giyen Atossa savaşlarda da son derece cesur ve atılgandı (Brodersen 2010, 157; Cauer 1896, 2134). Bu nedenle yukarıdaki olayın ardından yaşanan olumsuz etkilerin silinmesi için Rhodogune adlı cesur bir Pers kadınının düşmanları bozguna uğrattığına dair bazı öykülerin yaratılmış olması veya gerçekten böyle bir soylu kadın varsa bile içinde yer almadığı bir olayın ona atfedilmiş olması ihtimal dâhilinde görülebilir. Ancak bu yorumda da ihtiyatlı olunmalıdır, zira her ne kadar ataerkil toplum yapısı hâkim olsa da antik yazarlarda Pers kadınlarının cesaretleriyle ilgili başka anlatımlara da rastlanmaktadır. Bunlardan birine göre, iktidarının ilk yıllarında Kyros II Med'lerle savaştığı sırada bir ara askerleri korkup kaçmaya başlar, ancak Pers kadınları bu kaçanların karşısına dikilip “*nereye kaçıyorsunuz, yoksa çıktığınız yere yeniden girip saklanmak mı istiyorsunuz?*” diye sorunca askerler utanarak tekrar savaşa devam ederler (Plut. *mor.*246 a-b krş. Polyain. VII. 45, 2). Diğer örnek ise Pers sarayında geçmektedir. Buna göre kral Kambyzes'in ardından onun daha önce öldürttüğü kardeşi Smerdis'in adını kullanan bir Mag hileyle tahta geçer (Osten 1965, 66)⁹. Ancak soylu Perslerden biri olan Otanes durumdan şüphelenir ve Mag'ın haremde kalan öz kızı Phaidyme'den durumu aydınlatması için bir gece gizlice bu Smerdis'in yatağına girerek kulaklarının kesik olup olmadığını kontrol etmesini ister, eğer kesikse bunun gerçek Smerdis olamayacağını söyler. Şüphesiz bu son derece tehlikeli bir görevdir, ancak Phaidyme hayatını tehlikeye atarak dediklerini yapar ve gerçeği açığa çıkarır (Hdt. III. 68-69). Görüldüğü gibi bu olay da soylu bir Pers kadınının sergilediği cesur davranışa dair önemli bir örnek teşkil etmektedir. Dolayısıyla bu tür örnekleri Rhodogune ile ilgili anlatımların gerçek olabileceğine dair destekleyici nitelikteki unsurlar olarak görmek mümkündür. Öte yandan İ.Ö. 5. y.y. Atina sanatında Amazon'ların Pers kıyafetleriyle tasvir edilmelerinin muhtemelen mağlûp doğulu barbarlar ile bu kadınlar arasında bir bağlantı kurmak amacıyla yapıldığı düşünülmekte ve bu tür tasvirlerin

⁹ Behistun yazıtında bu isim Bardiya olarak geçmektedir.

Amazon'lara benzeyen bir Pers kraliçesine dair öykülere yol açmış olabileceği de ileri sürülmektedir (Gera 1997, 157, not 23).

Sonuç olarak, antik kaynaklarda soylu bir Pers kadını olarak yansıtılan Rhodogune'nin tarihsel kimliği konusundaki bilgilerin çok sınırlı olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle, ele aldığımız kaynaklardaki Rhodogune'nin Pers kraliyet sarayında aynı isimle karşımıza çıkan kadınlardan hangisi olduğu sorusunun cevabı şimdilik yanıtızsız kalmaktadır. Zira bu anlatımlarda onun yaşadığı dönem, Pers sarayındaki yeri ve konumu, kişisel ilişkileri, aile hayatı, akrabaları, karıştığı diğer olaylar veya varsa başka yetenekleri ya da faaliyetleri hakkında hiçbir aydınlatıcı bilgi verilmemektedir. Anonymus *de Mulieribus*, Polyainos ve Philostratos'ta (muhtemelen Aiskhines ve onun kaynaklarında da) Rhodogune hakkındaki anlatım tek bir olay etrafında dönmektedir: Bir Pers kraliçesi kişisel bakımıyla ilgilenirken ansızın çıkan bir isyanı bastırmak üzere aceleyle yola koyulur (Gera 1997, 158 krş. Gundel 1963, 1022)¹⁰. Şüphesiz burada güçlü bir paradoks da göze çarpmaktadır. Zira bir yandan Rhodogune'nin “yumuşak” ve “kadınsı” yönü, özel anlarından birinin yansıtılmasıyla ön plana çıkarılırken, diğer yandan aldığı haber üzerine kendini kaybederek tıpkı erkekler gibi atılğan bir savaşçıya dönüşen “güçlü ve sert kadın” profili yaratılmakta, böylelikle birbirine zıt olan bu iki özelliğin bir kadında nasıl birleşebileceği çarpıcı bir örnekle gösterilmektedir. Bu bağlamda Rhodogune'nin saçları dağınık bir halde dışarı fırlaması, duyduğu haber karşısında “kadınsı” bir heyecana kapılıp telaşlanmış olmasıyla açıklanabileceği gibi, tam tersine askerlerine bir kadın olarak bu tür zaaflarının bulunmadığını, erkekler gibi gözü pek olabileceğini göstermenin yanı sıra onları motive etmek için yaptığı da söylenebilir. Keza onun sefere giderken saçları üzerine ettiği yemin bizce isyancıları (ve belki erkekleri !) hafife aldığını göstermek ve böylece savaş öncesi askerleri arasında düşmana karşı üstünlük hissi uyandırmak ve cesaretlendirmek için yapılmış taktiksel bir hareket gibi görünmektedir. Zira

¹⁰ Bir isyan yüzünden “kişisel bakımını” yarıda kesmekle ilgili paralel bir örneği erkek hükümdarlar için bulmanın zor olduğunu vurgulayan Gera, bu noktada Lucius Quinctius Cincinnatus'un “pulluğunun” başındayken göreve çağırılması olayını örnek vermektedir. Bilindiği gibi L. Quinctius Cincinnatus, İ.Ö. 458 yılında Aequi kavmine karşı Roma'da yaşanan bir durum nedeniyle acilen *dictator* olarak göreve çağırılmıştır,

Rhodogune isteseydi haberi aldıktan sonra saçlarının bakımını kısa sürede bitirip askerlerinin karşısına öyle çıkabilirdi. Aynı zamanda bu “güçlü ve atılgan” Rhodogune’nin kadınsı yönü de tüm anlatıya sinmiştir. Zira tehlikeli bir sefere çıkarken daha etkileyici şeyler söylemek yerine “savaş bitene dek saçlarına el sürmeyeceğini” dile getirmesi ve gerçekten sefer dönüşü ilk iş olarak bununla ilgilenmesi bu açıdan dikkate değerdir. Eldeki kaynaklar Rhodogune’nin savaşa gidişiyle dönüşü arasında olup bitenlere dair fazla bir bilgi de vermediklerinden okuyucunun zihninde cesur, atılgan ama bir o kadar da güzelliğini ve bakımını önemseyen bir “kadın” figürü canlanmaktadır. Nitekim Philostratos’un onun güzelliğinden detaylı olarak söz etmesi, buna mukabil erkekleri yenmek üzere yemin etmesi ve erkeklerden hoşlanmıyor görünmesi bile bizce onun kadınlığına yapılan ısrarlı vurgulardır. Ayrıca dağınık saçlarıyla dışarı fırlayışının sıra dışı bir olay gibi sunulması da, normal şartlarda Rhodogune’nin güzelliğine ve bakımına özen gösteren bir kadın olduğunu düşündürmektedir. Diğer yandan anlatılanlar ışığında Rhodogune’nin ataerkil Pers toplumunda cinsiyetinden çekinmek bir yana güçlü ve öz güvene sahip bir kadın olduğu da açıktır. Bu haliyle diğer Pers kraliçesi Atossa ile aralarında tam bir tezat söz konusudur. Zira Atossa da onun gibi savaş alanlarında cesur ve kendinden emin olmakla birlikte, kadınlığını gizlemesine sebep olan bazı çekinceler içindedir. Buna karşılık dağınık ve ıslak saçlarıyla rahatça erkeklerin önüne çıkabilen ve atına atladığı gibi ordunun başına geçen Rhodogune’nin ise böyle bir kaygısı olmadığı, hatta tam tersine içinde yaşadığı erkek egemen topluma âdeta bir meydan okuma içerisinde bulunduğu bile söylenebilir. Ele aldığımız kaynaklarda özgür yaşam tarzı ve savaş alanındaki cesaretiyle göze çarpan, bunun yanında erkeklerle kurduğu bir yakınlıktan bahsedilmeyen Rhodogune bu açıdan modern araştırmacılar tarafından Amazon kadınlarına benzetilmektedir.

KAYNAKLAR

1. Antik Literatür

Anon. *de mulierib.* (=Anonymous *de Mulieribus*).
Kullanılan Metin ve Çeviriler:

İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi
Istanbul University Journal of Women's Studies

2017/I: 30-54

Warrior Women. The Anonymous Tractatus de Mulieribus. D. Gera, New York, Köln, 1997.

“Mannhafte Frauen bei Polyainos und beim Anonymus de Mulieribus”. K. Brodersen, şurada: Polyainos: Neue Studien/ Polyainos: New Studies, Ed. K. Brodersen, Berlin, 2010, 149-159.

“Anonymous Tractatus de Mulieribus Claris in Bello/Savaş Konularında Zeki ve Cesur Kadınlar”, çev. E. Erten, şurada: Libri 2, 2016, 96-106.

App. Syr. (= Appianos, *Syriaca*)

Kullanılan Metin ve Çeviriler:

Appian. The Foreign Wars. Horace White. New York. The MacMillan Company, 1899.

<http://www.perseus.tufts.edu>

Diod. (=Diodorus Siculus, *Bibliothèque Historique*).

Kullanılan Metin ve Çeviriler:

Diodorus of Sicily. With an English Translation by C. H. Oldfather, vol. I-IV; C.H. Sherman, vol. VII; C.B. Welles, vol. VIII; R.M. Geer, vol. IX-X; F.R. Walton, vol. XI-XII, The Loeb Classical Library, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts-London, 1933-2004.

Diodoros. Griechische Weltgeschichte. Bücher 1-10. Übersetzt von G. Wirth-O. Veh, Stuttgart, 1992.

Dion. Khry. (=Dion Khrysostomos)

Kullanılan Metin ve Çeviriler:

Dio Chrysostom. Discourses 12-30. With an English Translation by J.W. Cohoon, The Loeb Classical Library, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts-London, 1993.

Dio Chrysostom. Discourses 61-80. Fragments, Letters. With an English Translation by H. Lamar Crosby, The Loeb Classical Library, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts-London, 2005.

Frontin. (=Frontinus)

Kullanılan Metin ve Çeviriler:

Frontin. Kriegslisten. Übersetzt von G. Bendz, Berlin, 1963.

Hdt. (=Herodotos)

Kullanılan Metin ve Çeviriler:

Herodotus. Translated by A. D. Godley, The Loeb Classical Library, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts-London, 1966.

Herodot Tarihi. Çev. M. Ökmen, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1991.

Hier. *adv. Iovinianum* (=Hieronimus, *Adversus Iovinianum*)

Kullanılan Metin ve Çeviriler:

Translated by W.H. Fremantle, G. Lewis and W.G. Martley, from Nicene and Post-Nicene Fathers, Second Series, Vol. 6, Edited by Philip Schaff and Henry Wace, Buffalo, NY: Christian Literature Publishing Co., 1893.

<http://www.newadvent.org/fathers>

Iust. (=Iustinus)

Kullanılan Metin ve Çeviriler:

Iustinus. Philippische Geschichte. Übersetzt von Chr. Schwarz, Stuttgart, 1858.

<https://archive.org>

Ksen. *an.* (=Ksenophon, *Anabasis*)

Kullanılan Metin ve Çeviriler:

İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi
Istanbul University Journal of Women's Studies

2017/I: 30-54

Ksenophon. Anabasis (Onbinlerin Dönüşü). Çev. T. Gökçöl, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 2010.

Paus. (=Pausanias, *Periegesis tes Hellados*)

Kullanılan Metin ve Çeviriler:

Pausanias. Description of Greece. Books 1-2, With an English Translation by W.H.S. Jones, The Loeb Classical Library, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts-London, 2004.

Philostr. (=Philostratos)

Kullanılan Metin ve Çeviriler:

Flavii Philostrati Opera, Vol 2. Philostratus the Lemnian (Philostratus Major), Carl Ludwig Kayser, in aedibus B. G. Teubneri, Lipsiae, 1871.

<https://archive.org>

<http://www.perseus.tufts.edu>

Plut. Artax. (=Plutarkhos, *Artaxerxes*)

Kullanılan Metin ve Çeviriler:

Plutarch. Plutarch's Lives. With an English Translation by. Bernadotte Perrin, The Loeb Classical Library, Cambridge, MA. Harvard University Press, William Heinemann Ltd., London, 1926.

Plut. *mor.* (=Plutarkhos, *Moralia*)

Kullanılan Metin ve Çeviriler:

Plutarch. *Moralia* Vol. III. With an English Translation by F. C. Babbitt, The Loeb Classical Library, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts-London, 2004.

Polyain. (=Polyainos, *Strategemata*).

Kullanılan Metin ve Çeviriler:

Polyän's Kriegslisten. Übersetzt von W.H. Blume-C. Fuchs, Stuttgart, 1855.

Polyaenus. Stratagems of War Vol.I-II. Edited and Translated by P. Krentz and E.L. Wheeler, Chicago, Illinois, 1994.

Val. Max. (=Valerius Maximus)

Kullanılan Metin ve Çeviriler:

Memorable Doings and Sayings. Books VI-IX. Edited and Translated by D. R. Shackleton Bailey, The Loeb Classical Library, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts-London, 2000.

2. Modern Literatür ve Kısaltmalar

Allen, D.C., (1952), Spenser's Radigund, *Modern Language Notes* Vol. 67, no. 2, 120-122.

Baumgartner, A., (1895), Armenia, *RE* 2.1, 1181-1186.

Borzsák, I.(1976),Semiramis in Zentralasien, *Acta Antiqua. Academiae Scientiarum Hungaricae* 24, 51-62.

Brodersen, K., (2010), Mannhafte Frauen bei Polyainos und beim Anonymus de mulieribus, şurada: K. Brodersen (Ed.), *Polyainos. Neue Studien/Polyaenus. New Studies*, Verlag Antike, Berlin, 149-159.

Brosius, M., (1996), *Women in Ancient Persia: 559-331 B.C.*, Oxford.

Busolt, G., (1904), *Griechische Geschichte bis zur Schlacht bei Chaeroneia*, Band III, Teil 2, Gotha.

Cauer, F., (1896), Atossa (4), *RE* 2.2, 2133-2134.

Dabrowa, E., (1992), Könige Syriens in der Gefangenschaft der Parther. Zwei Episoden aus der Geschichte der Beziehungen der Seleukiden zu den Arsakiden, *Tyche* 7, 45-54.

DNP *Der Neue Pauly. Enzyklopädie der Antike*. H. Cancik u.a. (Hrsg.), 1996-

Duncker, M., (1853), *Geschichte des Altertums* 2, Berlin.

Erten, E.,(2016a),Anonymous *Tractatus de Mulieribus Claris in Bello/Savaş Konularında Zeki ve Cesur Kadınlar*, *Libri* 2, 96-106.

Erten, E., (2016b), Antik Yazarlarda Bir İskit Kraliçesi: Tomyris, *MJH* VI/2, 237-263.

Frahm, E., (2001), Semiramis, *DNP* 11, 377-378.

Garthwaite G.R., (2011), *İran Tarihi. Pers İmparatorluğu'ndan Günümüze*, (F. Aytuna, çev.), İnkılâp Yayınevi, İstanbul.

Gera, D., (1997), *Warrior Women. The Anonymous Tractatus De Mulieribus*, New York, Köln.

Geus, K., (2010), Polyaeus travestitus? Überlegungen zur Biographie des Polyainos und zur Abfassungszeit seines Werks, şurada: K. Brodersen (Ed.), *Polyainos. Neue Studien/Polyaeus. New Studies*, Verlag Antike, Berlin, 55-68.

Ghirshman, R.,(1964) *Iran. Protoiranier, Meder, Achämeniden*, Verlag C.H. Beck, München.

Grousset, R., (2006), *Başlangıcından 1071'e Ermenilerin Tarihi*, (S. Dolanoğlu, çev.), Aras Yayıncılık, İstanbul.

Gundel, H., (1963), L. Quinctius Cincinnatus (27), *RE* 24, 1020-1023.

İplikçioğlu, B., (1994), *Eskiçağ Tarihinin Ana Hatları*, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul.

Justi, F., (1895), *Iranisches Namenbuch*, gedruckt mit Unterstützung der königlichen Akademie der Wissenschaften, Marburg.

Kalkmann, A., (1882), Über die Ekphraseis des älteren Philostratus, *Rheinisches Museum für Philologie, Neue Folge*, 37. Band, 397-416.

Kornemann, E., (1979) *Grosse Frauen des Altertums: im Rahmen zweitausendjährigen Weltgeschehens*, 34.-43. Tsd., Verlag Schibli-Doppler, Birsfelden-Basel.

KP Der Kleine Pauly. Lexikon der Antike in Fünf Bänden, K. Ziegler (Hrsg.), 1964-1975, Ndr. 1979.

Kroh, P., (1972), *Lexikon der Antiken Autoren*, Alfred Kröner Verlag, Stuttgart.

Lenschau, Th., (1940), Semiramis, *RE Suppl.* 7, 1204-1212.

Lammert, F., (1952), Polyainos (8), *RE* 21, Halbband 42, 1432-1436.

Melber, J., (1885), *Über die Quellen und den Wert der Strategemensammlung Polyäns*. Ein Beitrag zur Griechischen Historiographie, Druck und Verlag von B. G. Teubner, Leipzig.

Mehl, A., (1997), Demetrios II Theos Nikator Philadelphos, *DNP* 3, 432.

Miller, J., (1939), Orontes (6), *RE* 18.1, 1164-1166.

MJH Mediterranean Journal of Humanities/Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi.

Moorman, E.M.,- *Lexikon der Antiken Gestalten. Mit ihrem Fortleben in Kunst, Dichtung Uitterhoeve, W., und Musik*, Stuttgart.(1995),

Neumann, A.R., (1979), Polyainos (2), *KP* 4, 981-982.

Osten, H.H., (1965), *Die Welt der Perser*, Deutsche Buch-Gemeinschaft, Berlin-Darmstadt-Wien.

Plaumann, G., (1914), Rhodogune, *RE* 1 A.1, 956-957.

Pretzler, M., (2010), Polyainos the Historian? Strategems and the Use of the Past in the Second Sophistic, şurada: K. Brodersen (Ed.), *Polyainos. Neue Studien/Polyaenus. New Studies*, Verlag Antike, Berlin, 85-107.

RE Pauly Real-Encyclopädie der classischen Altertums-wissenschaft, G. Wissowa u.a. (Hrsg.), *Neue Bearbeitung*, 1893-1980.

Röllig, W., (1975), Semiramis, *KP* 5, 94-95.

Sancisi-Weerdenburg, H., Exit Atossa: Images of Women in Greek Historiography on Persia, şurada: *Images of Women in Antiquity*, A. Cameron ve A. Kuhrt (Ed.), H., (1993), London, 20-33, 303.

Schottky, M., (2000), Orontes (2), *DNP* 9, 2000, 49.

Schmitt, R., (2003), A Further Spurious Inscription in Old Persian Writing: The Mummy of 'Rhodogune', *Nāme-ye Irān-e Bāstān* 3/1, 3-13.

Schmitt, R., (2017), Rhodogune, *Encyclopaedia Iranica*, online edition, available at <http://www.iranicaonline.org/articles/rhodogune>.

Schottky, M., (2000), Orontes I (2), *DNP* 9, 49.

Volkman, H., (1979), Demetrios (6), *KP* 1, 1464-1466.

Wheeler, E.L., (2010), Polyaeus: Scriptor Militaris, şurada: K. Brodersen (Ed.), *Polyainos. Neue Studien/Polyaenus. New Studies*, Verlag Antike, Berlin, 7-54.

Wiesehöfer, J., (2001), Rhodogune, *DNP* 10, 995-996.

Willrich, H., (1901), Demetrios (41), *RE* 4.2, 2798-2801.

Ziegler, K., (1972), Zopyros (20), *RE* 10 A, 773.